

Hans Hauge

Commonwealth og Caribien eller Post-kolonialisme og De Dansk Vestindiske Øer

Jeg vil her forfølge to spor i postkolonialismens korte historie i Danmark. Samtidig er der et krydsfelt, der forbinder disse to, som jeg vil opholde mig ved. Først det ene spor, der er et dobbeltspor: Postkolonialismen har to begyndelser og historier. Dels har den udviklet sig fra og undertiden i opposition til Commonwealth-litteraturstudier, og dels har den udviklet sig fra Edward Saids *Orientalism* og lignende tekster. I begge tilfælde er den videreudviklet af personer med udgangspunkt i engelsk litteratur. Hovedskikkelserne i den ene tradition er de tre australsk-engelske professorer i engelsk: Ashcroft, Tiffin og Griffiths og den epokegørende og uomgængelige *The Empire Writes Back*. Dette er hovedsporet i den danske version af postkolonialismen.

Hovedskikkelserne i den anden tradition er foruden Said, Gayatri Spivak og Homi Bhabha. Der er klare forskelle mellem de to traditioner. I den første spiller australsk, canadisk, newzealandsk og afrikansk litteratur en stor rolle, mens det i den anden mest er indisk og mellemøstlig kultur, der er i centrum. Den ene tradition har bindestreg og er post-kolonial, den anden har ikke.¹

¹ Simon Slemon, en australsk litteraturprofessor, foreslog i 1990 tre spor: 1)

Overgangen fra studiet af Commonwealth-litteratur til postkolonial litteratur var i Danmark glidende. Det er svært at sige, hvornår skiftet skete, men det kan næppe kaldes et paradigmeskifte. Overgangen var nemlig anderledes her i landet end i den engelsktalende verden. Elleke Boehmer gør i sin *Colonial and Postcolonial Literature* opmærksom på, at der i løbet af 1980'erne skete en "convergence between some postcolonial writing and post-structuralist critical theory in the Western academy".² Jeg nævner det her, fordi det *ikke* skete på engelskinstutterne i Danmark.

Og så det andet spor. Det har sat sig få akademiske, men mange folkelige spor: De Dansk Vestindiske Øer. Det er interessant, at vi endnu i dag bruger denne koloniale betegnelse for det, der i virkeligheden hedder The U.S. Virgin Islands. Det er vist et ret enestående fænomen. Englænderne kalder jo ikke Belize British Honduras eller Solomon Islands British Solomon Islands. Jeg røber ikke noget ved at sige, at det er et yndet turistmål, som hedder det tabte paradys, og at en tidligere udenrigsminister reklamerer med, at øerne ikke ville være blevet solgt, hvis han havde været koloniminister dengang, sådan som Edvard Brandes var.

Til sidst så krydsfeltet. De to spor krydser hinanden på denne måde: Vestindisk eller caribisk litteratur har spillet en afgørende rolle både inden for Commonwealth-litteraturstudierne såvel som i postkolonialismen og ikke mindst i den danske forbindelse. Og det vestindiske forbinder også de to postkoloniale traditioner. Homi K. Bhabha skrev om og udviklede sine teorier fra studiet af V.S. Naipaul. Uden Naipauls *The Mimic Men* ville vi vel næppe have haft *mimicry*. Både Spivak og Said har været intenst optaget af forholdet mellem Caribien og England, som det er kommet til udtryk i den klassiske engelske litteratur hos Jane Austen (*Mansfield Park*) og

som en fortsættelse af Commonwealth studier, 2) en særlig subjektivitet i den tredje og fjerde verden, og så 3) anti-kolonialisme som kan finde sted i litteratur.

² Elleke Boehmer, s. 223.

Charlotte Brontë (*Jane Eyre*), som Said og Spivak har analyseret.

Det er derfor, jeg her vil fremdrage aspekter af en næsten glemte litteratur: Den dansk-vestindiske eller dansk-caribiske. Vestindien findes også i dansk litteratur, og Danmark findes i den vestindiske. Det siger sig selv, at der ikke kan være en vestindisk "write back"-tradition, som tilfældet er med England; hvis man vil finde eksempler på den, da skal man vende sig mod islandsk, grønlandsk eller færøsk litteratur.

Post-kolonialisme på universitetet i Århus

Post-kolonialismens institutionshistorie er, hvad Danmark angår, ikke overraskende tæt forbundet med engelskstudiet og først og fremmest på Aarhus Universitet.³

Det er den især, hvis man ser den som en videreudvikling af Commonwealth-litteraturen. Den første konference om Commonwealth litteratur blev holdt i Leeds i 1964. Og den legendariske Grethe Hjort eller Greta Hort, der var professor i engelsk i Århus, deltog. Hun etablerede allerede i 1958 vel nok Europas første Institute of Commonwealth Literature. Konferencen i Leeds havde en overskrift, som vi såmænd kunne bruge uforandret den i dag, hvilket vidner om en betryggende kontinuitet – "Unity and Diversity in a Common Culture."⁴

Grethe Hjort, der gik af i 1967, fik ansat den australske Anna Rutherford (1932-2001), der allerede i 1966-67 introducerede australsk, afrikansk og newzealandsk litteratur på engelskstudiet. Det skete i hård konkurrence med amerikansk litteratur, som også var ved at vinde indpas. Man kunne enten opgive en Commonwealth

³ Der har været undervist i Commonwealth-litteratur på Engelsk Institut ved Københavns Universitet, hvor der også var en australier ansat, nemlig Bruce Clunies-Ross. Han var dog ikke begejstret for ideen om det postkoloniale; han sagde engang, at han kun brugte ordet, fordi det var man tvunget til.

⁴ "Unity in variety" var faktisk Det Britiske Imperiums motto.

tekst eller en amerikansk tekst til bifagseksamen. Jeg valgte, så vidt jeg husker, en amerikansk. Jeg blev altså som engelskstudierende undervist i Commonwealth-litteratur.

Fra begyndelsen af 1970'erne og i mange år derefter lykkedes det Anna Rutherford at tiltrække et utal af forfattere, især dem hun havde fået kontakt med i London, hvor hun boede, inden hun kom til Århus. Mange af dem var caribiske. Det var spændende som studerende at møde Shiva Naipaul (lillebror til V.S.), Sam Selvon, James Ngugi, Bessie Head, Randolph Stowe, Wilson Harris, Mordecai Richler, Salman Rushdie, Yvonne du Fresne, Margaret Atwood, David Williamson, og jeg kunne fortsætte.

Tankevækkende nok var medieinteressen minimal. Det vil sige, det danske kulturliv var ikke interesseret i at omtale eller tale med disse forfattere. Det betyder dog, at mange danske gymnasieelever i de sidste tredive år må være blevet undervist i Commonwealth litteratur. På den måde er den kommet ind i det danske.

Jeg husker, da Salman Rushdie var i Århus. Vi sad nogle stykker i universitetets kantine: Stakladen, og Anna kom og bad os om at "fylde op", for der var næsten ingen. Rushdie talte om sin nye roman, *Shame*, og om det multikulturelle. James Ngugi, der på det tidspunkt var kommet til at hedde Ngugi wa Thiong'o, var i Danmark i 1981, hvor han talte til danske bibliotekarer. Han blev interviewet om især Karen Blixen, om hvem han sagde, at "her racism is passed off as an act of love". Det gav, mig bekendt, heller ikke anledning til nogen diskussion. Det ville det nok have gjort i dag. Men siden da har jeg altid taget for givet, at hun var "racist". Og i dag kan man næppe undgå at tematisere det, når man læser *Out of Africa*.

Den stiftende begivenhed var afholdelsen af en konference fra d. 26.-30. april 1971 om Commonwealth-romanen. Det var den første Commonwealth konference uden for et Commonwealth-

land.⁵ I januar 1971 var der en i Jamaica, hvor der havde været en del kontroverser mellem den politisk aktive Edward Brathwaite, V.S. Naipaul som ikke kunne udstå Vestindien og den indadvendte Rajo Rao. Endnu spillede F.R. Leavis en stor rolle for mange af dætidens litterater.

Århus-konference var helt fredelig, skønt studenteroprøret var begyndt, men det mærkedes ikke. De intellektuelle eller studenteroprørerne havde endnu ikke opdaget “den tredje verden”.

Århus-konferencens bidrag udkom som en bog, der hed *Common Wealth*.⁶ Anna Rutherford skrev bl.a. i sit forord, at Commonwealth litteraturens “force” var en “regenerative spirit”. Jeg vil mene, at den samme ide om, at denne nye litteratur kan regenerere den gamle også findes hos postkolonialister som f.eks. Homi Bhabha, hvor feltet inde-i-imellem kulturer eller hybriditeten er den kreative krafts sted.

Wilson Harris var nok den vigtigste forfatter, der var med, og

⁵ Åbningsordene ved konferencen leverede A. Norman Jeffares. Han var en kendt Yeats-forsker, og redaktør af *Ariel*, der også var et tidsskrift om nye, engelsksprogede litteraturer. Tidstypisk er det, at det for ham først og fremmest gjaldt om at finde ud af, om Commonwealth romanen var god: “Is it a good novel by the best standards?” Arven fra Matthew Arnold og F.R. Leavis er igen tydelig, og ingen var i tvivl om, at man læste disse romaner, fordi de var gode. Og det var de, fastslog han. Hans store problem var, hvilke romaner man skulle anbefale “most people” at læse. Han troede endnu på en “common reader”.

⁶ Bogen blev udgivet af Akademisk Boghandel. Den var dedikeret til Greta Hort, og jeg skal da ikke undlade at fortælle, at jeg lavede cover-design. Den indeholdt ikke alle foredrag, idet David Rubadiris foredrag om Chinua Achebe ikke er medtaget. Han var ellers lige valgt til formand for A.C.L.A.L.S. Konferencen blev anmeldt i *The Journal of Commonwealth Literature*, December, 1971, vol. VI, nr. 2. Og den blev mange år senere omtalt af Victor Ramraj, der holdt foredrag om Naipaul’s *The Mimic Men* i Århus: ‘Anna Rutherford-Aarhus Conference: *Common Wealth* Twenty-Five Years Later.’ *A Talent(ed) Digger: Essays in Honour of Anna Rutherford*, ed. Hena Maes-Jelinek (et al.) Amsterdam/Atlanta: Rodopi 1996, s. 157-62.

han står centralt i *The Empire Writes Back*. Det skal også nævnes, at en af forfatterne til den sidstnævnte, Gareth Griffiths, bidrog til konferencen; han var på det tidspunkt endnu ikke flyttet til Australien. Han var en del af de akademikere, der intenst dyrkede Harris; den mest kendte blandt dem var den belgiske professor Hena Mares-Jelinek fra Liège.

Konferencen blev fulgt op af en del "danske" udgivelser. Også i 1971 udkom antologien *Commonwealth Short Stories*, som Anna Rutherford redigerede sammen med Donald Hannah.⁷ Et formål med og en fordel ved denne litteratur var, skrev de, at selvom teksterne kom fra mange forskellige kulturer, var de alle skrevet på engelsk, så læseren kunne foretage et komparativt studium: "without the barriers of several different languages".⁸

Rutherford begyndte i 1972 at udgive *Commonwealth Newsletter*, der senere, i 1979, kom til at hedde *Kunapipi*. Det eksisterer endnu og har i dag undertitlen *A Journal of Postcolonial Writing*, men udgives nu i Australien. Det var – og er – karakteriseret ved både at publicere skønlitteratur (*creative*) såvel som kritik (*criticism*). Faktisk har mange postkoloniale forfattere fået deres første digte trykt i det. I 1980 omtales den litteratur, som tidsskriftet handlede om, som "the new literatures written in English". Man bemærker det nye og litteratur i flertal. *Kunapipi* ville være inklusiv og medtog også litteratur fra "former" Commonwealth lande.⁹

Commonwealth-litteratur paradigmet blev dog for omfattende.

⁷ Han blev senere professor i engelsk i Århus. Hans speciale var Karen Blixen.

⁸ *Commonwealth Short Stories* (red.) Anna Rutherford og Donald Hannah, Edward Arnold, London, 1971. Antologien indeholdt små essays om alle forfatterne, der omfattede de dengang mest kendte og de fleste lande var repræsenteret: Indien, Caribien, Australien, Canada, New Zealand, Nigeria, Kenya, Malaya.

⁹ Hun ville jo gerne også have sydafrikansk med, og Sydafrika var sammen med Pakistan uden for Commonwealth på det tidspunkt. Kirsten Holst Petersen, nu lektor på RUC, blev redaktør af anmelder-sektionen.

Den nye, engelsksprogede litteratur blev ikke ved med at være ny, den blev blot omfattende og uoverskuelig. Der var for megen “diversity”, men der var ingen “unity”. Ikke engang sproget var. Den spaltede sig ud i Canadian Studies, Australian Studies osv. Anna Rutherford var dog en stærk modstander af en sådan opsplитning af feltet og ville altså fastholde *unity*.

I begyndelsen forsøgte visse, bl.a. Anne Rutherford, at finde enhed bag forskelligheden i jungiansk symbolære. I 1972 var hun gæsterektor af det indiske tidsskrift, *The Literary Half-yearly*, hvis redaktør var T.S. Eliot-eksperten, H.H. Anniah Gowda.¹⁰ På det tidspunkt forfægtede Anna Rutherford endnu en ide om, at litteratur var universel.

Postkolonialismen blev senere globalt set det *teoretiske* og institutionelle greb, der kunne være enheden i mangfoldigheden. Der er tusinder af postkoloniale forfattere, som ingen kan overkomme at have et overblik over. Og det var ikke muligt at opstille en litteraturkanon, i stedet kunne man lave en teoretisk kanon. Litteraturen blev marginaliseret og erstattet af teoretikerne: Said, Bhabha, Spivak og andre. Men før de kom til, havde der været en slags litterær kanon: f.eks. Chinua Achebe, Wole Soyinka, R.K. Narayan, George Lamming, Amos Tutuola, V.S. Naipaul m.m. I dag kan man henvise til Said eller Spivak, og alle ved, hvem de er, men ikke mange kender Lee Kok Liang, Zulfikar Ghose eller John Agard.

Den konvergens mellem postkolonialisme og poststrukturalisme, som Elleke Boehmer omtalte, blev som nævnt kun i ringe grad praktiseret på engelskinstutterne i Danmark. Modstanden mod teori var massiv. I stedet blev postkolonialisme snarere navnet på en politisk anti-imperialisme og anti-racisme, som kom til at være

¹⁰ Anniah Gowda medvirkede også ved konferencen i Århus i 1971. Hun gik i en artikel om Patrick Whites roman *Voss* til angreb på dem, der ville bruge litteraturen til at fremme en australsk nationalisme. Det er tvivlsomt, om hun nogen sinde opgav denne universalisme; den var stærk hos hende, nok også fordi hun var katolik.

det bærende og motiverende. Og de fleste studerende blev trætte af, at det kun handlede om, at de skulle have ondt af nogen og af selv at blive kaldt racister, som de altid sagde. Hvis man skal være polemisk, må man sige, at postkolonialisme kom til at betyde anti-imperialisme, og dermed blev den ikke en ny teori eller anden læsemåde.

Den "danske" version ligner meget den version af postkolonialisme, som man finder i *The Cambridge Companion to Postcolonial Studies*, hvor f.eks. *The Empire Writes Back* næsten ignoreres. Og hvad Århus angår, er der nu ikke længere et kursus i postkolonial teori eller litteratur, idet det er inkluderet i engelsk (igen). Postkolonialisme er blevet kaldt "the last Post", og tendensen er nu anti-teoretisk. Postkolonialismen får en hård medfart i anti-teoriens manifest, *Theory's Empire*. Den er altså på vej bort, samtidig med at den er ved at etablere sig i Norden og i Tyskland. Også Tyskland er ved at genopdage sin fortid som imperiemagt, som det kommer til udtryk i mange udgivelser disse år. For blot at nævne et par: *(Post-)Kolonialismus und deutsche Literatur* (2005) eller *Spricht die Subalterne deutsch?* (2003).

Fra Commonwealth til multikulturalisme

Mange undrede sig allerede i 1971 over, at der var en Commonwealth konference i Danmark, og det er lidt af et paradoks, at *Kunapipi* kom til at fungere som et slags laboratorium og en forskole for det, der senere blev postkolonialisme. Anna Rutherford etablerede et forlag, Dangaroo Press, som også bidrog, men det viser jo lidt om, at *stedet* har mistet betydning. Alligevel blev både Anna Rutherford og *Kunapipi* finansieret af den danske stat, og det længe før der var noget, som hed globalisering eller internationalisering.

Mange postkoloniale teoretikere og forfattere blev "opdaget" af Anna Rutherford, og de debuterede i bøger, som hun redigerede. Jeg har nævnt Gareth Griffiths, der blev medforfatter til *The Empire Writes Back*. Mange af hans tidlige arbejder er at finde i *Kunapipi*. Et

andet eksempel er den canadiske Diana Brydon, som også publice-rede nogle af sine første arbejder samme sted, og som senere blev en af de mest markante canadiske postkolonialister. Dengang i 1979 var hun netop flyttet fra Australien til University of British Columbia. Hun har gjort meget for at adskille postmodernisme og post-kolonialisme. Den første ser hun som dekonstruktiv, anti-referentiel og æstetiserende af det politiske, mens det post-koloniale også har, hvad hun kalder, en “recuperative power”.¹¹ Det skriver hun i en artikel, der handler om en roman, der er uhyre relevant i vor sammenhæng nemlig Kristjana Gunnars’s *The Prowler* (1989).¹²

Jeg nævner også Diana Brydon, fordi man har sagt, at hun var den første canadiske kritiker til at bruge ordet “postcolonial” i 1982. Der er uenighed om, hvornår og hvor postkolonialismen begyndte. Der er dem, der mener, at det hele begyndte i Australien. Og man kan så undre sig over, at Australien, som sagt, stort set ikke er med i *The Cambridge Companion to Postcolonial Literary Studies*. I *The Empire Writes Back* er amerikansk litteratur post-kolonial, men i *the Companion* er amerikansk identisk med imperialistisk.

Diana Brydon siger, at de fleste canadiske akademikere fik deres “personal introduction” gennem Commonwealth studier, og hun nævner direkte *A Shaping of Connections* fra 1989, der blev redigeret af Hena Maes-Jelinek, Kirsten Holst Petersen og Anna Rutherford som den bog, der var deres introduktion. Man kunne næsten fristes

¹¹ Diana Brydon, ‘Contamination as Literary Strategy’, in Cynthia Sugars (red.), *Unhomey States: Theorizing English-Canadian Postcolonialism*, Broadview Press, Peterborough, 2004.

¹² Det skal siges, at Diana Brydon ikke kunne have valgt et dårligere eksempel end *The Prowler*, for den viser på smukkeste vis en konvergens mellem post-modernisme og postkolonialisme. Romanen er skrevet af en canadisk-islandsk-dansk forfatter, der kalder sig den hvide inuit. Den foregår i Danmark. Den kunne jo indgå i et udvidet, post-nationalt dansk litteraturbegreb, men den medtages ikke i danske litteraturhistorier. Den er vel den første danske, postkoloniale roman og symbolsk nok udkom den samme år som *The Empire Writes Back*.

til at sige, at postkolonialismen begyndte i Århus. I den ovennævnte bog bestemmes postkolonialismen, som en slags “disobedience” blandt kritikere i forhold til nykritikken, og dét førte til postkolonialismen, siger de. Det er der en hel del om, skønt man kan sige, at det er et meget forsinket oprør. Dog var folk som A. Norman Jeffares og Arthur Ravenscroft, der redigerede *The Journal of Commonwealth Literature* nykritikere. Det var Anna Rutherford også. De gik altså direkte fra nykritik til postkolonialisme. Og igen gælder det, at hun, såvel som de fleste af hendes danske elever, forblev mere eller mindre uden for de postmoderne og poststrukturalistiske diskussioner – dvs. hele kombinationen af postkolonial litteratur og fransk teori. Men det gælder også en række forfattere, således den indisk-guyanask og engelske David Dabydeen¹³, der dels er forfatter og dels er akademiker – professor i Caribbean Studies. Han mener heller ikke, at caribiske forfattere “write back” i forhold til engelsk litteratur, men i forhold til *vestindiske* litteraturs to store: Walcott og Naipaul.

Brydon er højst kritisk overfor dem, der mener postkolonialismen begyndte med Saids *Orientalism*. Det er “a dangerous forgetting of precursors”. Hun fortæller, at da hun i 1972 gik til timer i Commonwealth litteratur i Toronto, var det først og fremmest Frantz Fanons *De fordømte her på jorden* og Albert Memmis *The Colonizer and the Colonized*, der var de centrale bøger. De var især i Quebec, påstår hun, en del af den canadiske diskursive ramme til at forstå verden med. Men kredsen omkring *Kumapipi* var vel også en *precursor*.¹⁴

¹³ Han har flere gange været i Århus. Om hans delvise opgør med teori se hans bidrag til Ferdinand Dennis og Naseem Khan (red.), *Voices of the Crossing: The Impact of Britain on Writers from Asia, the Caribbean and Africa*, Publications of the Arts Council of England, 2000. Det er en bog, der stort set undlader at tematisere det postkoloniale, skønt Homi Bhabha har bidraget.

¹⁴ Jeg vil nævne, at Gareth Griffiths inddrog Fanon i sin analyse af afrikanske romaner ved Århus-konferencen. Det må derfor efterhånden være mest rigtigt at sige, at postkolonialismen faktisk begyndte med og udviklede sig fra og

I de følgende numre af *Kunapipi* er der kun lidt, der peger frem mod postkolonialismen, men det multi-kulturelle dukker op som tema og ide på et tidspunkt, hvor ikke mange brugte ordet i samfundsdebatten. Jeg opdagede således, at jeg selv i en artikel om et newzealandsk tidsskrift, der hed *The Pacific Quarterly Moana* og *The New Quarterly Cave* på engelsk brugte ordet “multi-cultural”, og jeg er ikke sikker på, at jeg eller andre dengang brugte det på dansk. Det var i 1980. Jeg skrev også om australsk postmodernisme i tidsskriftet *Overland* på et tidspunkt, hvor jeg næppe ville have kunnet bruge ordet på dansk.

I løbet af 1980'erne begyndte ‘multikulturalisme’ at erstatte ‘Commonwealth’ som signalord. I 1988 udgav Anna Rutherford og Kirsten Holst Petersen *Displaced Persons*. I forordet genfinder vi den post-romantiske ide om fornyelse. Det sker i en omtale af Sneja Gunews¹⁵ bidrag om litteratur skrevet af indvandrekvinder i Australien, som ikke har anglo-keltisk baggrund.¹⁶ Disse forfattere er en “valuable addition to mainstream writing” og har “possibilities for renewal”.¹⁷ Der var også et foredrag af Salman Rushdie med i bogen om minoritetslitteraturer i et multi-kulturelt samfund. Det er en særdeles tankevækkende tekst, hvor han dekonstruerer alle ideer om minoriteter og majoriteter. Bykultur som sådan er en indvan-

viklede sig ud af Commonwealth litteraturen og kritikken. Dermed synes Diana Brydon at have ret. Den allerførste artikel i det allerførste nummer af *Kunapipi* er helt symbolsk. Den er skrevet af den australske romanforfatter Randolph Stowe, og den handlede om den danske koloni Trankebar eller om det dansk-norske imperium.

¹⁵ Australsk litteraturprof. Af tysk-bulgarsk afstamning.

¹⁶ Anna Walwicz og Antigone Kefala.

¹⁷ Igen ser vi, at multikulturalisme hos Gunew fungerer som alternativ til nykritik, men der var også en kritik af den australske version af multikulturalisme. Navne som Roland Barthes og Jacques Lacan dukker stedvis op, og Gunews tese er, at ikke-anglo-keltiske kvinders litteratur har gjort, at den anglo-keltiske forfatter ikke længere er normen. Gunew forbliver optaget af at klassificere forfattere efter deres oprindelsessted.

drerkultur, men han er også optaget af modsætningen mellem det etablerede og “this new writing”, som er i marginen. “The invention of the term Commonwealth Literature” havde som formål en marginalisering af de nye litteraturer – og ikke et fornyende supplement, mente Rushdie. Han havde jo allerede i 1983 udtalt, at der slet ikke eksisterede nogen Commonwealth litteratur. Det gentog han i 1988, for den tekst, som var gengivet i antologien, var et foredrag, han havde holdt i Sverige. Igen er det et lidt underligt synspunkt, men måske følte han sig marginaliseret på det tidspunkt. Senere kom han som bekendt i centrum på grund af sagen om *The Satanic Verses* og ideen om imperiet, der svarer, stammer fra ham.

I slutningen af 1980’erne havde ‘det multikulturelle’ altså erstattet ‘Commonwealth’, men det postkoloniale var endnu ikke kommet til Danmark. Hvornår dukkede selve ordet op? Det gjorde det, så vidt jeg er kommet frem til, først i 1992, da Anna Rutherford og Kirsten Holst Petersen redigerede bogen *From Commonwealth to Postcolonial*. Det er heller ikke lykkedes mig virkelig at finde ud af, hvornår ordet blev brugt først i den engelsktalende verden.¹⁸

Gayatri Spivak siger, at de brugte det ironisk i 1970’erne i USA. Hun er ikke selv postkolonialist, men bliver jo ofte beskrevet som sådan. Det er for hende en amerikansk “trend”. Hun finder Bhabha tåbelig og overfladisk.¹⁹ Vi må nok konstatere, at efter 1989, dvs. Murens fald – og *The Empire Writes Back* begyndte postkolonialisme at brede sig og sprede sig med lynets fart. Tankevækkende nok er også året 1989 det år, globaliseringen begyndte.

¹⁸ Jeg ser bort fra den rent beskrivende brug, som man finder hos politologer og historikere, hvor det blot betyder efter kolonitiden. Muligvis er den første til at bruge det John Press, canadisk litteraturkritiker, i 1975.

¹⁹ Se Eivind Rösssaaks interview med hende i *Det postmoderne og de intellektuelle*, Spartacus, Oslo, 1998, s. 126ff. Spivak fortæller, at Cornell West så sent som i 1987 spørger hende, hvad ordet postkolonial betyder.

Wilson Harris og Jean Rhys i Århus og postkolonialismen

Wilson Harris, der blev født og voksede op i British Guiana, nu Guyana, var allerede i 1970'erne den vel nok mest diskuterede Commonwealth forfatter. Han er med i en antologi, *West Indian Stories*, der udkom i 1960 redigeret af Andrew Salkey, for der er en tendens til at regne Guyana med til Vestindien.²⁰ Interessen falder sammen med den store indvandring til England fra Vestindien i disse år. I 1963 udgav Sheila Patterson et studie af vestinderne i London²¹ (Lambeth, Brixton), hvor mange tusinde befandt sig allerede omkring 1950.

Harris's mest berømte roman er *Palace of the Peacock* (1960), der er hans genskrivning af Joseph Conrads *The Heart of Darkness*. Jeg nævner Harris, fordi han kom til at spille en central rolle i postkolonial teori ikke mindst på grund af den betydning, som han tildeles i *The Empire Writes Back*. Den er på en måde kulminationen af interessen for ham, og den var forberedt ikke mindst på grund af Anna Rutherford og hendes samarbejdspartner Hena Maes-Jelinek. Det var ikke deres værk alene, naturligtvis, for Gerald Moore havde indgående analyser af ham i *The Chosen Tongue: English Writing in the Tropical World* fra 1969.²²

Harris er rigt repræsenteret i *Kunapipi*, hvor man finder analyser

²⁰ Litteratur fra Belize (British Honduras) er oftest en del af Latin American Studies. Allerede på det tidspunkt kunne Salkey registrere den store interesse, der var for vestindisk litteratur i England. Ifølge Salkey var der det særlige ved den litteratur, at den ville realisere "West Indian values", samt at den var karakteriseret ved selvkritik. I denne antologi var Wilson Harris med. Det samme var i øvrigt også Stuart Hall (Jamaica), der senere blev mere kendt som Cultural Studies teoretiker.

²¹ *Dark Strangers: A Study of West Indians in London*, (1964), Penguin. Interessant nok burger hun ikke så meget ordene assimilation eller integration men "association" og "accommodation".

²² Gerald Moore var med i Århus i 1971.

af hans romaner, tekster af ham selv og interviews. Men jeg tror ikke, at den danske litterære offentlighed var interesseret i ham dengang.²³ Danmark hører alligevel bestemt med til hans receptionshistorie. Når jeg siger 'kulminationen' skyldes det, at da konvergen- sen mellem poststrukturalisme og postkolonialisme finder steder, glider han i nogen grad ud, og det sker, da Commonwealth-litteratur og teori glider fra hinanden. Han er ikke rigtig med hos Bhabha, Said, Spivak, og hvad de nu hedder alle sammen.²⁴ I Saids *Culture and Imperialism*, hvor han beskæftiger sig ekstensivt med vestindiske relationer nævnes Harris ikke, det gør C.L.R. James, som Harris ofte var i opposition til.²⁵

I *The Empire Writes Back* er der et lærerigt afsnit om caribiske literaturteorier. I Vestindien har der aldrig været et andet sprog end kolonimagternes, som indbyggerne brugte således, at de samme ord betød en ting, når de talte med *massa*, og noget andet når de talte til hinanden. En slags *double entendre*. Forfatterne gennemgår Edward Brathwaites frugtbare ide om *creolisering* og dernæst Wilson Harris's måde at praktisere katalyse på. "Catalysis" stammer fra maleren og forfatteren Denis Williams (fra Guyana) og er det modsatte af "filiastic relations". I de gamle settler-kolonier er der fortfarende en relation til fader- eller moderlandet, det er det filiastriske, men Guy-

²³ Det skal nævnes, at Gyldendals nuværende direktør, Johannes Riis, på en måde er en elev af Anna Rutherford, og han var allerede fra studietiden meget optaget af netop vestindisk litteratur og oversatte Naipaul.

²⁴ Han nævnes en gang i *The Cambridge Companion to Postcolonial Literary Studies*. Det er ovennævnte roman, som fejlagtigt angives til at være udkommet i 1985.

²⁵ I Nicholas Harrisons *Postcolonial Criticism*, som har en grundig gennemgang af Joseph Conrad, er Harris heller ikke med. I Peter Hallwards *Absolutely Postcolonial* er det den amerikansk-vestindiske forfatter og litteraturprofessor Édouard Glissant, som er den centrale skikkelse, men i forordet synes Hallward at have opdaget Harris og siger, at Harris burde læses på samme måde, som han læser Glissant. Han ser endog Harris som en forløber for Gilles Deleuze.

ana er for Williams selve modellen på katalyse. I Caribien er der ingen indfødte. De blev alle udryddet. Det gør stedet enestående i hele den vestlige hemisfære. Moderne islandsk og færøsk litteratur er endnu karakteriseret ved det filiaske ligesom f.eks. newzealandsk litteratur – f.eks. hos Einar Kárason, og Grønland ville heller ikke være hybrid nok til at kunne fremme katalyse.

Guyana er også et land, der har muliggjort “cross-cultural creativity”, som de tre australske litteraturer ikke mener er mulig i monokulturelle samfund eller samfund, der vil være det. Man kan sige, at tiden er løbet fra den slags, eftersom de fleste samfund nu er blevet multikulturelle, og det monokulturelle afgjort er noget, man vil afvise og ikke stræbe efter. Man kan også sige, at der sker en vis idealisering af Guyana, hvori, skal det nævnes, Wilson Harris ikke har levet det meste af sit liv. Han har boet i England.

Endelig udnævnes *Palace of the Peacock* til en tekst, der har gjort for postkolonialismen, hvad J. Derridas tekster har gjort for poststrukturalismen. Harris er postkolonialismens Derrida. Denne hans status blev, som omtalt, forberedt i Århus. Efter at han havde været gæsteforsker i 1973 udgav Dangaroo Press i 1975 en bog om hans forfatterskab, og den hed *Enigma of Values*. Harris bidrog selv med et essay om Melvilles *Benito Cereno* som han, overraskende, sammenlignede med den engelske digter David Jones's *In Parenthesis*, og Jones læser ingen i dag.

Harris havde bl.a. introduceret ideer om magisk realisme, før, vil jeg mene, at dette fænomen blev populært. Bogens øvrige forfattere gik til Harris' forfatterskab uden nogen form for litteraturteori, måske fordi hans forfatterskab er så anderledes, men de gjorde meget ud af forbindelsen til Joseph Conrad. Jeg vil godt gøre opmærksom på, at dette skete, før Conrad var blevet diskuteret i postkolonial teori. Anne Rutherford og Kirsten Holst Petersen brugte endog et ord som “re-creative juxtaposition”²⁶, noget som senere blev til

²⁶ *Enigma of Values: An Introduction*, Dangaroo Press, Århus, 1975, s. 39. Dette

postkolonial “re-writing”.

Der er så også noget andet, som det er vigtigt at fremhæve: Bogen indeholdt en artikel om Jean Rhys's *Wide Sargasso Sea* af Hanne Nielsen og Flemming Brahms, som dermed også diskuterede forholdet til Charlotte Brontës *Jane Eyre*, som Rhys's roman er en genskrivning af. Jean Rhys var selvfølgelig kendt før 1975, men i disse år – og det skyldes ikke mindst Anna Rutherford og andre – blev hun mere og mere set som en vestindisk forfatter. Disse ting blev jo skrevet kun knapt ti år efter, at Jean Rhys var blevet kendt med *Wide Sargasso Sea*, der kom i 1966. Og selvfølgelig var det redaktøren og forfatteren Francis Wyndham, der først og fremmest bidrog til at gøre hende berømt, men folkene omkring *Kunapipi* hjalp med. Wyndhams indsats overses ofte, for han var interesseret i form og kvalitet og ikke i race og etnicitet, som Dabydeen har sagt.

I 1980 skrev Wilson Harris i *Kunapipi* om Rhys's *Wide Sargasso Sea* som en variation over en universel myte, og i samme nummer registrerer Elaine Campbell i en anmeldelse af flere bøger om hende, at hun nu var blevet “reclassified as a West Indian novelist”. I 1981 skrev Henrik Mossin²⁷ om “The Existentialist Dimension in the Novels of Jean Rhys”, hvori han bl.a. skrev om “the dramatic juxtaposition of the relationship between the West Indies and England on all levels”.

Med andre ord var der en nuanceret debat – bl.a. i Danmark, hvad vi så end skal lægge i dette stednavn - om Jean Rhys lang tid før, at Gayatri Spivak i 1985 udgav sit senere så berømte postkoloniale “klassiker”, hvori hun laver en sammenligning mellem Brontës *Jane Eyre* og Rhys's *Wide Sargasso Sea*: “Three Women's Texts and a Critique of Imperialism”²⁸. Hun indleder med at sige, at for-

skete før Chinua Achebe i 1977 udgav den berømte kritik af Joseph Conrads racisme.

²⁷ Hanne Nielsen, Flemming Brahms og Henrik Mossin blev alle gymnasielærere.

²⁸ Det er senere optrykt og udvidet i Gayatri Spivak, *A Critique of Postcolonial Rea-*

bindelserne mellem roman og imperialismen har været overset. Hun forholder sig dog slet ikke til denne omfattende kritiske litteratur om Rhys, hvilket nok skyldes, at hun netop ikke er kommet til Rhys via Commonwealth studier. Forbindelsen har ikke været overset.

Postkolonialismes skandinaviske skæbne

I begyndelsen af 1990'erne var det hele blevet postkolonialisme; Commonwealth var glemt og multikulturalisme var blevet et almindeligt ord. Nu begyndte antologierne til undervisningsbrug at udkomme, og de første havde bidrag fra danske anglistere. Der blev på de fleste engelsk-institutter i Danmark undervist i postkolonial teori og litteratur. Hvor antologien *Commonwealth Short Stories* endnu havde en ide om, at der fandtes en *common reader*, og hvor *Kunapipi* blandede digte og noveller med kritiske artikler, var postkolonialisme hen imod slutningen af 1990 blevet noget, der kun blev undervist i. Det blev akademiseret. Det kommer symbolsk frem i titlen på den bog, Anna Rutherford var medredaktør af *Teaching Post-colonialism and Post-colonial Literatures*.²⁹ Hermed var postkolonialismen endelig institutionaliseret og accepteret som et akademisk undervisnings- og forskningsområde på lige med andre. Og det blev ganske populært blandt engelskstuderende. Men det postkoloniale begyndte også at brede sig til andre fag, ikke mindst fordi bl.a. Edward Said var ved at blive en teoretiker, som man ikke kunne komme uden om. Således blev hans *Orientalisme* langt om længe oversat til dansk. Den kom i 1978 og den danske udgave i 2002, men da var den snarere et indlæg i den danske indvandrerdebat end et bidrag til postkolonialisme. Den indeholdt et forord af oversætteren, John Botofte, som bl.a. indeholdt en angreb på Søren

son, Harvard U.P., London, 1999, s. 112 ff.

²⁹ *The Dolphin*, 27, redigeret af Anne Collett, Lars Jensen & Anna Rutherford. Man bemærker, at de har den "australske" bindestreg med.

Mørch. Langsomt begyndte postkolonialismen at vinde indpas i miljøer uden for engelskinstitutterne. Der kom antologier på svensk og finsk og introduktioner i norske tidsskrifter. Jeg erindrer et par pudsige episoder fra den danske debat. Så jeg tillader mig at fortsætte i en lidt anekdotisk form. Jeg var inviteret til at holde foredrag for gymnasiets dansklærere om litteraturteoriens udvikling. Jeg afsluttede foredraget med at nævne mulighederne for at læse dansk litteratur postkoloniale, men her mente tilhørerne at “kæden hoppede af”, for, som de sagde, det kunne man ikke.³⁰ Den næste episode handler om et indlæg, som jeg havde i *Information* i anledning af udgivelsen af *Danske digtere i det tyvende århundrede*. Jeg undrede mig over, hvordan samtlige forfattere til bogen helt kunne undgå at tage stilling til eller lade sig inspirere af tidens mest omtalte populære litteraturteoretiske retning. Jon Helt Haarder fra SDU forsvarede sig og mente kun, jeg var ude på som en købmand at sælge en ny vare. Erik Svendsen havde et indlæg i *Information* (2000), som sluttede: “[...] at overføre de nuværende minoritetsstudier i engelsk litteratur (han mente postkolonial teori) til 90’ernes forfatterskaber er politisk korrekt populisme eller hovedløs fagimperialisme.”

Man må også konstatere, at hele den danske debat om modernismen helt har set bort fra de nye postkoloniale teorier om modernismens opståen, sådan som man diskuterer det andre steder – om forholdet mellem modernismen og imperialismen.

I de sidste år er der mange, der har taget postkolonialismen op rundt omkring i de nordiske lande, hvad jeg ikke kan kortlægge her. Jeg vil nøjes med at nævne nogle få eksempler, der kommer “udefra”. Den amerikanske litterat Julie Allen om Georg Brandes som postkolonial kritiker. Den canadiske religionsfilosof Abraham Khan om Kierkegaard som postkolonial filosof. Elisabeth Oxfeldt har overført orientalismeideen på dansk og norsk litteratur. Og den ne-

³⁰ *Dansk Noter*, 4/2001.

derlandske professor i skandinavisk, Henk van der Liet, har gjort meget for at anlægge et postkolonialt blik på dansk litteratur; det samme har den færøske Malan Marnersdottir. Den første bog om postkolonialisme på dansk er skrevet af Prem K. Poddar og hedder *Postkolonial kontra-modernitet*, hvori postkolonialisme tolkes netop som mod-moderne eller som modernitetskritik. Vi fik også et interessant bidrag fra nu for tidligt afdøde Pia Arke, der sammen med den svenske postkolonialist Stefan Jonsson udgav *Scoresbysundhistorier* i 2003.

Det er sandt, at postkolonialisme nu angribes fra mange sider. Det gør alt, der har "post" som forstavelse. Især har Edward Said været udsat for voldsom og, må man medgive, overbevisende kritik, og man må erkende, at hans stjernestatus er dalet. Derfor er det nok vigtigt at holde fast i Commonwealth sporet og videreudvikle ideerne fra *The Empire Writes Back*.

Dansk Vestindiens litteraturhistorie i stikord³¹

Der er sket ændringer i måden at skrive danmarkshistorie på, således at det ikke så meget er nationens, men statens – dvs. især den dansk-norske stats – historie man skriver. Det er først med Michael Bregnsbos og Kurt Villads Jensens *Det danske imperium – storhed og fald* (2004) såvel som Ole Feldbæks *Gyldendals Danmarks historie*, at

³¹ Der findes en halv side om dansk Vestindien i skønlitteraturen skrevet af Peter Hoxcer Jensen i *Dansk kolonihistorie: Indføring og studier*, Forlaget Historia, Århus, 1983. Han mener, at denne litteratur er blevet overset, fordi den ikke er god i æstetisk forstand, må man formode. I Forordet siges det, at den fornyede interesse for kolonihistorie skyldes Thorkild Hansen. Hvis vi ser på årstallet – 1983 – må man sige, at bogens forfattere ikke havde fornemmet, hvad der var i gang i den "store" verden, hvor race, etnicitet og klasse var de helt centrale begreber i mange af humanvidenskaberne. Peter H. Jensen er, mig bekendt, den første der nævner Adolph Sixto (se nedenfor), men han angiver, at bogen blev udgivet i København. Det har jeg ikke kunnet få bekræftet.

kolonihistorien inddrages, men det er endnu ikke sket i litteraturhistorien. Det kommer nok. Også i Norge er man opmærksom på Norges medvirken, og der er skrevet en særdeles morsom og iderig postkolonial Norgeshistorie skrevet af Stian Bromark og Dag Herbjørnsrud: *Norge i verden*. Tidligere var kolonihistorien et slags supplement til den "rigtige" historie. Ove Hornby, der skrev *Kolonierne i Vestindien* som et supplement til *Politikens Danmarks historie* (1980), spurgte retorisk, om man ikke blot skulle glemme kolonitiden, men svarede nej med henvisning til, at kolonialismen nu var overstået, og derfor kunne man anlægge et nyt syn på fortiden. Postkolonialisme er jo bl.a. lige det modsatte; det er ikke overstået. Det er dog sådan, at kolonitiden ikke har været glemt folkeligt, men kun officielt. Det er amatører, turister og filatelister, der har holdt forbindelsen ved lige. Der er måske nok tale om en vis nostalgi, hvor man minder hinanden om, at Danmark engang var et større rige, end det er nu. Måske var det nødvendigt at glemme den koloniale fortid som en del af nationsbygningen, for, som Ernest Renan engang sagde, gælder det at for at et folk kan få en fælles historie, skal de have glemt de samme ting. Så postkolonialismen er klart et slags forsøg på tematisere de transformationer af nationsstaten, som finder sted, og som jeg ikke skal gøre mere ud af her.³² Det skal dog nævnes, at adskillige historikere er i gang med studier af kolonitiden – igen.

Oplysningstiden

Der var religionsfrihed på de vestindiske øer, men ikke som et resultat af oplysningen. Vi forbinder jo ellers ofte de to ting. Fællesproget var forskellige former for kreolsk. 1770 udkom den første dansk-vestindiske avis. Det var det år, Struensee indførte trykkefriheden i resten af riget. Brødremenighedens mission begyndte i 1769, hvor en vis Martin Mack udnævnes til biskop over Vestindi-

³² Det er det, som Spivak kalder "worlding".

en (herunder Jamaica, Antigua og Barbados). Han ankommer 1770, men havde tidligere været der i 1762. Struensee gav dem frihed, således at de kunne virke uden at have nogen over sig. Det var også i 1770'erne, at slaverne blev hårdest behandlet.³³

I 1771 udkom en kreolsk salmebog, altså med danske salmer på kreolsk.³⁴ Det fremgår ved, at først er der et nummer, "No.8", så står der "Mel. Hvo ikkun lader Herren raade". Altså på dansk. Mange af salmerne blev sunget på den melodi, og så kommer den kreolske tekst: "O! groote Godt, Ju ka maek allgaar./Ju ookal tee-genwordig bin." Osv.

Vestindisk Pakhus blev opført i 1780 ved Søndre Toldbod. Det Ny Testamente blev i 1781 oversat til kreolsk. Der var med andre ord en "litteratur" allerede på det tidspunkt.

I oplysningsmanden og statsvidenskabsmanden Jens Schielderup Sneedorffs ugeskrift *Den patriotiske Tilskuer* finder man i nr. 88 1761 et fiktivt brev fra en "Neger i Vestindien til sin Moder". Han fortæller om transporten og ankomsten. Han bliver glad, da han møder en anden landsmand, der styrer slaverne, men denne viser sig at være endnu værre end de hvide, for han er, siger han, kristen. Teksten er et stykke tidlig og indirekte religions- og imperialismekritik, hvor rammen er Vestindien. En mand fortæller ham, at Gud er kærlighed, men slaven finder hurtigt ud af, at de "Christne kunde umuelig selv troe alt dette. Disse Folk, som ikke engang elske hinanden indbyrdes". Slaven forstår ikke, hvorfor de kristne tør prædike næstekærlighed til slaverne, når de ikke selv lever et kristeligt liv.³⁵ Her skal også nævnes Thomas Thaarups syngespil Peters Bryllup om Peter, der har den sorte Martin med hjem.

³³ Se H. Lawaetz, *Brødremenighedens Mission i Dansk-Vestindien*, København, 1902 samt Preben Ramløv, *Brødrene og Slaverne*, Kristeligt Dagblads Forlag, 1968.

³⁴ En blanding af hollandsk, dansk, fransk og afrikanske dialekter.

³⁵ En tak til lektor Carsten Bach-Nielsen, hvis omfattende viden om Dansk Vestindien, jeg har trukket på. Og tak til ph.d.-studerende Allan Sortkjær Andersen, der gjorde mig opmærksom på Sneedorffs tekst.

Brødremenighedens førstemand Grev Zinzendorf var selv på St. Croix og fik de hvide plantageejeres modstand mod missionen at føle, idet han og en række sorte blev angrebet og missionsstationen ødelagt. Hele baggrunden var, at St. Croix's apostel Friedrich Martin (1736-50) havde viet en medarbejder til en fri mulatinde, og det vakte stor modstand.³⁶ Vi ser her tydeligt, at det var de hvide, der søgte at forhindre udbredelsen af kristendommen, og at mission ikke er en nødvendig del af kolonialismen, men udgjorde datidens mest frisindede og fordomsfrie tænkemåde, og det viser de tætte forbindelser, der er mellem pietisme og oplysningstænkning og emancipation.

Vi skal også her nævne en anden person, der ganske vist ikke kan siges at tilhøre litteraturhistorien, men som heller ikke er med i danske beskrivelser: nemlig den mand der blev berømt for at igangsætte et af det største slaveoprør i USA's historie: i Charleston, South Carolina i 1822, og han hed Denmark Vesey. Han var ejet af en kaptajn Joseph Vesey fra Bermuda. Denne sejlede en ladning slaver til fransk St. Domingue (Haiti), og deriblandt var en dreng, der kaldte sig Telemaque, der kom fra De Dansk Vestindiske Øer og derfra fik navnet. Ikke meget kendes til hans forhistorie, men han var en stor begavelse og talte mange sprog, og man mener, han talte dansk. Han blev altså senere leder af oprøret i 1822.

I Charleston foretrak man saltvandsslaver (direkte fra Afrika) i stedet for vestindiske slaver, for de var kendt for at være oprørske. Byen havde et stort afrikansk flertal, og sproget var arabisk, og de fleste var muslimer. Det vides ikke, om Denmark var påvirket af islam, for man ved, at han omgikkes Omar Ibn Said, en anden kendt amerikansk slave. Resten af historien tillader pladsen mig ikke at fortælle, men Denmark købte en lotteriseddel, vandt og købte sig fri. Han blev henrettet i 1822, og genopdaget af afro-amerikanske

³⁶ Historien fortælles bl.a. i Thorkild Hansens *Slavernes kyst*.

befrielsesteologer i 1970'erne.³⁷ Men i dag er der en tendens til at mene, at han var mest påvirket af islam. Man kan vel heller ikke undlade at nævne, at forbindelsen til Vestindien er fortsat i dansk litteratur, som det kom frem, da hele sagen om Jørgen Leth, bosat i Haiti, rullede. Jeg husker dengang, at ordet "postkolonial" blev brugt som et nedsættende ord om hans forhold til de sorte.

I samme forbindelse som Sneedorff nævnes ofte Christen Henriksen Pram, født i Norge og udgiver af tidsskriftet *Minerva*. Det var et slavekritisk tidsskrift. Pram var midtpunktet i det københavnske selskabsliv; Jens Baggesen sværmede for hans smukke hustru, men i 1816 var det slut. Han blev afskediget og drog til Vestindien som toldforvalter. Han døde i 1821. Det var, da han skulle rejse, at en række danske digtere skrev afskedsdigte. Mest kendt blev Grundtvigs 'Langt højere bjerge' eller 'Danmarks trøst'.³⁸ Digtet får en helt anden betydning, når man sætter det ind i en kolonial kontekst. Grundtvig siger, at man skal blive i Danmark, til en person, der er tvunget herfra. Og hvad mon der menes med, at få har for meget og færre for lidt, som der står, når vi også ved, at

I årene mellem 1815 og 1820 kulminerede livsudfoldelsen i Vestindien. Inden for monarkiets grænser har der næppe nogen sinde af nogen befolkningsklasse være udfoldet stærkere luksus end den, de vestindiske plantere lagde for dagen i disse år.³⁹

Når det netop er tiden efter 1815, skyldes det, at det år fik Danmark øerne tilbage fra englænderne, og til gengæld måtte vi afstå Helgoland.

De fleste embedsmænd levede sammen med mulatter. De få, der havde for meget, kan meget vel tænkes at være netop dem –

³⁷ Mine oplysninger stammer alle fra David Robertsons *Denmark Vesey: The Buried Story of America's Largest Slave Rebellion and the Man Who Led It*, Vintage Books, New York, 1999.

³⁸ Historien gengives i *Slavernes kyst*.

³⁹ Ove Hornby, *Dansk Vestindien, Politikens Danmarkshistorie*.

som Pram kunne blive en del af. Måske var der endog misundelse at spore. Grundtvig vidste, hvad han talte om. Begge hans brødre var præster i Guinea, hvor de døde, den ene i armene på en mulat. Pram svarede indirekte. I et brev hjem står der "St. Croix bestaaer af bjerge, af ubetydelig Højde som Bjerge, men dog hundrede Gange højere end de danske Bakker."⁴⁰

Grundtvig selv havde en imperial vision om et stor-Danmark, så digtet er et stykke sorgarbejde, muligvis dybt ironisk, over tabet af Norge og imperiets fald. Det gør muligvis det samme, som Thorkild Hansen gjorde i trilogien om slaverne. Digtet er senere blev brugt som en national sang. Og det er dybt ironisk, når det omtales, at få har meget og færre for lidt, især når Vestindien er baggrunden. Endnu levede København højt på slavehandel. Den var hovedstad i et imperium – bygget af islændinge, som Håldor Laxness engang skrev - på vej ned.

Romantikken

De Vestindiske Øer var en del af den danske bevidsthed, og den var ikke blevet national endnu.

Historikeren Fr. Hammerich opfattede ikke danskerne som danskere i bogen *Den slesvigske Treaarskrig* fra 1852. Heri omtales Danmark i flertal som "de danske lande". Han taler om ideerne om folkelig frihed og selvstændighed, men kunne ikke se, hvordan den slags skulle kunne finde sted i Danmark: i et, som han sagde, "Monarki, som, mellem 2 ½ Millioner Indbyggere, talte ikke mindre end fem forskellige Hovedstammer, Danske, Tydske, Islændere, Negere og Grønlændere."⁴¹ Her stemte stat og nation ikke overens, men landet bestod af hovedstammer og derfor vel også af mindre stam-

⁴⁰ Citeret efter Thorkild Hansen, *Slavernes kyst*, Gyldendal, København, 1970, s. 295.

⁴¹ Fr. Hammerich, *Den slesvigske Treaarskrig*, København, 1852, s. 3. Man bemærker, han ikke nævner færingerne.

mer. Hammerich nævnte f.eks. ikke færingerne. Det er tankevækkende, at vi også på det tidspunkt havde Nicobarøerne i Det Indiske Ocean.

Findes denne selvopfattelse, som Hammerich giver klart udtryk for, slet ikke i dansk skønlitteratur fra perioden? Som bekendt satte imperiet ikke mange spor i engelsk litteratur, hvad man ellers skulle tro. Vi kan derfor heller ikke forvente at finde mange i dansk. Det er dog tankevækkende, at vi har en roman eller lang novelle af Henrik Hertz fra 1836, *De Frijarvede*. Hertz er datidens Jørgen Leth. Han læses ganske vist ikke mere, og denne tekst har heller ikke hørt til blandt hans udgivne værker. Den blev udgivet i 1998 af Dansk Vestindisk Selskab. Han må have skrevet teksten kort efter en udenlandsrejse til Italien og Frankrig, som han vendte hjem fra i 1834. Derefter begyndte han ifølge litteraturhistorien at skrive "saa udpræget dansk og national som nogensinde før". Eftertiden har altså muligvis "nationaliseret" forfatterskabet bl.a. ved at se bort fra denne tekst.

Med *De Frijarvede* har vi på dansk har en kort-roman, der handler om det samme som Herman Melvilles mere kendte Benito Cereno,⁴² nemlig om slaveopstanden og frihedskampen i 1790'erne på St. Domingo – hvor Denmark Vesey blev opkøbt – eller altså Haiti. Man kan dermed formode, at denne opstand har været noget, der optog sindene i Danmark. Det hedder "den nyeste Revolution paa St. Domingo (Haiti),⁴³ der dengang var paa Alles Læber".⁴⁴ Og det er den i en vis forstand endnu. Hvis man læser konklusionen til

⁴² Den blev skrevet 1854-56. Det var den, som Wilson Harris skrev om (se note 26).

⁴³ Saint-Domingue (der er mange måder at stave på) løsrev sig fra Frankrig i 1804 og blev til Haiti. Revolutionen førte til en masseflugt fra stedet til USA. Revolutionens leder: Den sorte general Toussaint L'Ouverture kom til at spille en stor rolle som model og inspirator.

⁴⁴ Henrik Hertz, *De Frijarvede: Fra Kjærligheds Veie*, Nytaarsgave, 1839, Dansk Vestindisk Selskab og Poul Kristensens Forlag, Herning, 1998, s. 11.

Homi Bhabas *The Location of Culture*, vil man deri finde, at han også beskæftiger sig med den selv samme problemstilling.

De Frifarvede udkommer to år efter, at englænderne ophævede slaveriet, men hvor man i Danmark var meget skeptiske overfor at stille arbejdet frit, som det blev sagt. Man gjorde dog det i 1835, at man pålagde alle slavejere at lade deres slaver døbe.

Hertz's tekst er klart en anti-kolonialistisk tekst, og Hertz må sammen med Grundtvig regnes med til datidens førende kritikere af slaveriet. Teksten er også en advarsel til danskerne om, hvad der kan komme.

Der er tale om en ulykkelig kærlighedshistorie mellem en hvid og en frifarvet, og den er et forsvar for denne forbindelse, men Hertz fremstiller det, som om dette er fortid: "I det Tidsrum, hvori de Begivenheder, der udfylde disse Blade, fandt Sted, herskede Fordommen mod dem af Farven i al sin Kraft paa vore vestindiske Øer." Der er sikkert også et allegorisk element i teksten, skrevet som den er af den assimilerede jøde, Henrik Hertz. Måske var han klar over, at forholdene var blevet bedre, idet det på det tidspunkt var den kendte Peter von Scholten, der var dansk guvernør. Men der kom flere "negeroprør"; i 1848 og 1878.

"I Danmark vare de vestindiske Colonier det Bindemiddel, der bestandigt vedligeholdt Interessen for den nye Verden", står der på første side. Og det kan man vel godt tage som et faktisk udsagn. De vestindiske øer har været et slags alternativ til de danske øer. Det var der, hvor Søren Kierkegaards eks-forlovede Regine Olsen flyttede til med sin mand. Han har altså hele tiden gået og tænkt over, at hun var der.⁴⁵ Der er masser af "bindemidler", som Hertz kaldte dem.

Der var også en kendt mand, der flyttede fra St. Thomas, da han

⁴⁵ Som et lille pudsig indskud vil jeg nævne, at grundlæggeren af den teologiske retning Tidehverv (der jo bygger på Kierkegaard), I. Heie, blev født på de vestindiske øer, hvor hans far var præst.

var 17. Det er Edward Blyden. Der findes referencer til ham i et af standardværkerne om brødrenehedens mission, nemlig H. Lawaetz's bog fra 1902.⁴⁶ Lawaetz er klar over, at der er noget galt med racebegrebet. Og det skyldes, at han har læst Blyden, der skrev en vigtig bog om kristendom og islam. Den slags diskuterede man også dengang. Hvem var Edward Wilmot Blyden (1832-1912)? Han er en af Afrikas største sønner, og han flyttede fra St. Thomas til Liberia. Han blev en kendt skribent og reformator; han blev professor i græsk og latin i Liberia, og senere politiker. Han lærte sig arabisk, fordi han ville i dialog med de islamiske nabostater. Han var tilbage på St. Thomas i 1862, hvor han ville oprette "the St. Thomas-Liberia Association". Hans racebegreb var faktisk præget af anti-racistiske skrifter, for han anerkendte ikke mulatten som hørende til racen af negre.

Han mente selv, han var Ibo. Forældrene var relativt velstående og frie, moderen var lærer og faderen skrædder. De boede i Charlotte Amalie. Han gik i den lokale skole, men det er ikke muligt at sige, om han har læst i Ove Mallings *Store og gode handlinger af danske, norske og holstenere*, sådan som man gjorde i mulatskolerne på Guldkysten. En 'Landskoleordning' blev indført i 1839, hvor der blev bygget fem skoler på St. Thomas. Han boede i samme bydel som den jødisk-amerikanske jurist Judah Benjamin (1811-84), der blev en vigtig politiker i Sydstaterne. Måske, hvem ved, er Blyden blevet præget af visse danske lærere. Og hvis Carsten Niebuhr er en førnational dansker, så er Blyden det vel også, og dermed hans hovedværk *Christianity, Islam and the Negro Race*, 1877.

Realismen

Megen tidlig kolonilitteratur er skrevet af kvinder, der rejste med deres mænd til kolonierne. Vi kender fra anglo-indisk, canadisk og

⁴⁶ H. Lawaetz, *Brødrenehedens Mission i Dansk-Vestindien 1769-1848*, København, 1902, s. 11n.

sydafrikansk litteratur. Især står Lucie Hørlyk (1870-1912) stærkt med flere realistiske romaner eller "tropefortællinger" om livet på De dansk vestindiske øer. Hun var disse øers Signe Rink.

Hun blev gift med en landmandssøn fra Vendsyssel, som blev embedsmand og døde på St. Croix, hvorefter Lucie Hørlyk vendte hjem og forsøgte at leve af at skrive. Det blev til en del fortællinger. Hun var på ene side overbevist om danskernes civiliserende mission, men der er også et klart anti-racistisk og kritisk blik at finde, som f.eks. i denne lille episode fra *Den gamle Plantage*, hvor en dreng spørger sin fader: "Fader, er Allec neger?" "Ja". Det kom haardt og knapt. "Og er det - - ikke godt?" "Jo, det er meget godt. De er til, fordi vi har brug for dem".⁴⁷

Romanens hovedpersoner er fra Spanien, og vi hører bl.a. om slaveoprøret i 1848, og det er jo tankevækkende, at der var *to* oprør i disse år – det andet i Sydslesvig, og der var en forfatningskamp i gang. Der kommer også et sted en sammenligning mellem de sorte og danske arbejdere. "Danske arbejderes kaar er haarde imod jeres. Ofte fryser de og sulter og bor i stinkende, usunde huse; og de er hvide ligesom vi!" (s. 34). Romanen indeholder en særdeles spændende diskussion af rene racer og raceblandinger. En franskmand mener, at når det skandinaviske blod smelter sammen med nege-rens "smelter" det. Det forsvinder, så han kan da påstå, at danskerne slet ikke har øerne, det har negrene: "Her er sorte negre og brune negre og negre, som kan eftergøre hvide, men negre er de om end i dekadence". Romanen giver altså sit bidrag til diskussionen om, hvorvidt blandinger er gunstige eller ej. Blanding og eftergøre – disse to ord, der er konverteret til en slags begreber i postkolonial teori som hybrid og *mimicry*. Fra samtiden kender vi Johannes V. Jensens synspunkter, hvorefter blandinger mellem hvide og eskimoer eller hvide og jøder kunne blive til lykkelige bastarder som

⁴⁷ Lucie Hørlyk, *Den gamle Plantage: Fortælling fra Dansk Vestindien*, København, 1909, s. 111.

Aksel i *Kongens fald*, mens Jensen advarede mod, at blandinger af sorte og hvide ville føre til, at den hvide sank ned på abestadiet. Også i en fortælling, der hedder 'Nanna Judith' omtales raceblanding: "Von Dockum havde ret, krydsningen af Evropæere og lyskulørte gav de skønneste kvinder"⁴⁸ Det er faktisk et synspunkt, man kan møde endnu i dag hos Klaus Rifbjerg i *Alea* og i popmusikkens dyrkelse af 'mulatkvinder'.

De Vestindiske Øer blev som bekendt solgt. Edvard Brandes stod for det, og han havde solgt dem, før man holdt folkeafstemning om salget i 1916. Vi fik udtrykket "at tale vestindisk", dvs. at lyve, fra ham. 31. marts 1917 var det slut. 37 procent deltog i afstemningen, og der var et lille flertal for salget, men vælgerne på Færøerne stemte for. Beboerne på de vestindiske øer spurgte man ikke, for som den kulturradikale Edvard Brandes sagde: "De Hale-niggere behøver man da ikke spørge!"⁴⁹

I 1916 udkom en lille bog *Under Palmer* med en fortælling af Carl Muusmann, og han har også skrevet en roman *Generalguvernøren fra Sanct Croix*, der dog stort set ikke handler om øerne, men om oprør i Spanien hvor en udgiver sig for at være det, som titlen siger. Ingeborg Vollquartz har skrevet en fortælling for børn *Et Eventyr paa St. Thomas*.

Salget eller "tabet" beskrives i Eliz Carbels *Solens Børn* fra 1925. Mange af novellerne er direkte racistiske, og helt anderledes end Lucie Hørlyks. Men alene det at gøre en sort til hovedperson er jo en måde, hvorpå der finder en slags modstand sted i teksten.

Eliz Carbel har medtaget en række dagbogsblade fra de sidste dage. En øjenvidne beretning. Hun kommenterer kvindernes deltagelse i valget, for det var jo deres første gang. "Jeg skammer mig over Danmarks Kvinder", står der et sted. Eliz Carbel (født Axel-

⁴⁸ Lucie Hørlyk, *Under Tropesol: Fortællinger fra Dansk Vestindien*, København, nd., s. 15. Bøgerne blev solgt i store oplag. I mit eksemplar står "Andet Tusinde".

⁴⁹ Olaf Linck, *Det tabte Land: Minder fra Vestindien*, Eget forlag, s. 136.

sen) mindes også sin stolthed fra geografitimerne, når hun hørte om øerne. Hun kan ikke affinde sig med tabet af imperiet og af at Danmark er blevet så lille. Hendes tekst er en slags omvendt “Danmarks trøst”. Den slutter med en indfødt med broget “Turban-snip”, der synger:

Farewell! Dear old Dannebrog, farewell
In pleasant memory ever will you dwell

Afro-dansk-vestindisk litteratur fra det 20. århundrede

Jeg har nævnt Denmark Vesey og Edward Blyden, der på en måde også hører til rigets fortid eller det danske imperiums historie. Men der er tre andre personer, der fortjener at blive nævnt. Den ene er i dag et stort navn i amerikansk litteratur: Nella Larsen. De to andre er Adolph Sixto og Victor Cornelins. Den sidstnævnte har jeg mødt som skoledreng, for han rejste rundt i landet og fortalte om sit liv og sin tro. Vi fik lov at røre hans krøller. Hans halvbroder havde et værtshus i Aalborg; det ligger der endnu og hedder Onkel Toms.⁵⁰

Adolph ‘Ding’ Sixto (1858-1930) voksede op i Charlotte Amalie.⁵¹ Han skrev en ganske forunderlig utopi, der udkom i Puerto Rico i 1902. Den hed *Time and I. or Looking Forward*. På titelbladet er der et stort Dannebrog – endog et splitflag – placeret imellem Time and I og or Looking Forward. Den kaldes den første Virgin Islands’ “literary classic”.

Den handler om, hvordan St. Thomas kunne tænkes at se ud i

⁵⁰ Han hed James og kom i tysk koncentrationslejr, fordi han nægtede at servere for tyskerne.

⁵¹ De fleste oplysninger stammer fra Carsten Bach-Nielsens artikel om Sixto i *Rotunden*, nr. 14, 2000. Artiklen hedder ‘En mand med en drøm’, s. 5-21. Thorkild Hansen synes ikke at have vidst, at Sixto var med i en kommission, der skulle se på øernes fremtid, og som blev nedsat i 1902.

år 1999. Bogen er stærkt inspireret af den amerikanske forfatter Edward Bellamys berømte, antikapitalistiske utopi *Looking Backward*.

I bogens introduktion omtales det danske styre som "benign". Hovedpersonen falder i søvn efter en orkan i 1899 og vågner altså hundrede år senere og ser et rigt og smukt samfund. Vestindien som en slags dansk brugsforening. Romanen indeholder et meget interessant historisk afsnit om forholdet mellem kreoler, danskere og de indfødte. Danskernes fordom, siger Sixto, var ikke "caste prejudice", men "a national prejudice" (s. 27). Han bruger ikke ordet race. I det hele tager er teksten ikke anti-kolonialistisk. "Denmark was the friend and mother who extended a helping hand (s. 29)." Faktisk kan Sixto ikke forstå, hvorfor danskerne ikke underviste i dansk sprog og litteratur. Det førte til, at de indfødte "thought Danish a dead language and despised it." Ulig andre nationer påtvang danskerne ikke sin nationalitet på kolonierne: "In that she was wrong". Jeg kunne fortsætte med denne fantastiske tekst og oversete tekst.

Nella Larsen (1891-1964) må siges at være et vigtigt nyt bidrag til en postkolonial bevidst dansk litteraturhistorie, ganske som hun nu er blevet en selvfølgelig del af amerikansk. Jeg tøver ikke med at kalde hende postkolonial, for hun har dette særlige dobbelte blik på det amerikanske – og danske – som hverken sort eller hvid, hverken dansk eller amerikansk. Derfor faldt hun uden for alle grupperinger.⁵²

Da jeg i sin tid læste amerikansk og beskæftigede mig med "the Harlem Renaissance" var Nella Larsen ikke med. Det skete først i begyndelsen af 1990'erne, samtidig med at Zora Neal Hurston blev genopdaget. Siden da er det gået hurtigt.

⁵² Jeg har også noteret mig, at Jack Kerouacs *On the Road* nu kaldes "postcolonial". Kerouac var fransk-canadisk. Det er i Howard Cunnels bidrag til den nye udgave af den originale *On the Road*, hvor vi finder denne betegnelse. *On the Road: The Original Scroll*, Penguin, 2007.

Nella Larsens far var fra St. Thomas og moderen dansk udvandrere til Amerika. Faderen hed Peter Walker. Og interessant nok klassificerede man racer anderledes på de danskvestindiske øer end i USA, så dér var han ikke neger, men det ville han være i USA. Hele hendes biografi kan man finde i George Hutchinsons *In Search of Nella Larsen*.⁵³ Her skal det kun nævnes, at hun var i Danmark i 1898. Hun kom på Askov Højskole og opholdt sig i København fra 1908-12. Hun har efter al sandsynlighed været præget af både Grundtvig og Brandes. Hendes roman *Quicksand*, der udkom i 1930, foregår delvis i København og hovedpersonen hedder såmænd Helga.⁵⁴

Den sidste er så Victor Cornelins, hvis erindringer udkom i 1976 med titlen *Fra St. Croix til Nakskov*. Han blev født i 1898. I 1905 blev han sammen med en anden sort pige, Alberta⁵⁵ ført til Danmark, hvor han skulle være med i koloniudstillingen i Tivoli. Det var grosserer Moses Melchior, der sørgede for at få de to til Danmark. De måtte sættes i bur, fordi de hellere ville være på den grønlandske end den vestindiske stand, men de lignede jo ikke grønlandere. Senere kom Victor på Vajsenhuset, blev læreruddannet og til sidst viceskoleinspektør i Nakskov. Det er fascinerende at tænke, at lille Victor var i København på samme tid som Nella. Måske har de passeret hinanden på gaden, hvem ved? Skoledirektør Rübner Petersen, der havde været Victors lærer, fra Vestindien havde en plan om en farvet lærerstab på øerne, og det var ideer, der lå tæt op ad Sixtos. Og han havde planer med ham, men så blev øerne solgt.

Cornelins' beretning er styret af hans tillid til Guds forsyn, skre-

⁵³ George Hutchinson, *In Search of Nella Larsen: A Biography of the Color Line*, Harvard U.P., London, 2006.

⁵⁴ Nella Larsen, *The Complete Fiction of*, Anchor Books, New York, 2001.

⁵⁵ Der nu ligger begravet på Assistens kirkegården. Hun døde som 16 årig. Der var en anden sort også, som hun legede med, en Waldemar Burke.

vet i den kristne tradition om den åndelige rejse. Den har som forlæg H. C. Andersens *Mit Livs Eventyr*. Man bemærker en tankevækkende detalje om, at for børn eksisterer der ikke racer: "Disse elever så ikke min sorte farve."⁵⁶

Det var Victor Cornelins, der indførte "negro spirituals" i danske kirke. I bogen er der et billede af ham i Skydstrup kirke. Han døde i 1985.

Modernismen

Historien om "bindeleddet" mellem Vestindien som verden og Danmark - det bånd Hertz omtalte – ophørte med Thorkild Hansens trilogi om slavernes kyst og øer.⁵⁷ Men samtidig genopstod det så på samme tid som Commonwealth litteratur studier.

I en ny litteraturhistorie fra 2005, *Hovedsporet*, præsenteres Hansen som en slags eksistensfilosof, og så er det svært at læse hans hovedværker. Han kaldes lidt nedsættende en "rejseskildrer". Og de populære bøger om slaveriet havde svært ved at vinde "indpas i toneangivende litterære kredse". Der sluttes med, at det ikke har været "indlysende, hvilken plads forfatterskabet skal have i dansk litteraturs historie."⁵⁸ Det er nogle ganske underlige bedømmelser især set i lyset af postkolonialismens status og den enorme interesse, der er for rejselitteratur og for litteratur om det arabiske. Der er meget, som afsnittets forfatter ikke har opdaget.

Thorkild Hansens romaner er de sidste om det dansk-

⁵⁶ Victor Cornelins, *Fra St. Croix til Naksøen*, Frimodts Forlag, Odense, 1976, s. 106. Jeg kan huske, han kom til Hirtshals skole, og vi fik lov at røre ved hans hår.

⁵⁷ Dog skal Uffe Harder nævnes. I hans antologi, *Moderne afrikansk digtning* (1962), er de fleste forfattere faktisk caribiske: Léon Damas, Paul Nizer, Guy Tirolien, Gilbert Gratian, Aimé Césaire, E. Glissant, J. Roumaine, Jean Brière, Morisseau-Leroy, René Depestre. De fire sidste er fra Afrika. Man kan undre sig over titlen.

⁵⁸ *Hovedsporet: Dansk litteraturs historie*, Gyldendal, København, 2005, s. 592.

vestindiske forhold, men måske også begyndelsen til en slags postkolonial litteratur *avant la lettre*. Hans betydning vil ændres i en sådan kontekst. Thorkild Hansen skrev op imod Karen Blixen og indleder med en parodi på *Den afrikanske farm*: “Vi havde et fort paa St. Thomas”. Han tager sit indledende motto til bogen fra Holberg, der jo bl.a. tjente penge på slavehandel, men mottoerne i sig selv, sammen med en lang række henvisninger til dansk litteratur, gør bogen til en lille litteraturhistorie.

Slavernes øer (1970) er en dokumentarroman, og den første, *Slavernes kyst*, udkom 1968, som var det år studenteroprøret begyndte, og hvor mange talte om imperialismen. Men Hansens imperialisme-kritik var ikke marxistisk. Og var der tale om kritik? Jeg har svært ved at bestemme den. Ville han udstille de marxistiske imperialismekritikers hykleri? Eller er der tale om et værk, der indirekte hyl-der folk som Carsten Niebuhr, Jens Munk og de danske kolonisa-torer – Peter von Scholten? Er værkerne en konsekvent afmytolo-gisering af den nationale myte, som man var ved at mobilisere i dis-se år op mod Danmarks indtræden i EU? Eller er de det modsatte? En opfindelse af en ny, national fortælling? *Slavernes øer* slutter trods alt med, at han lader en indfødt sige: “Du må love at komme igen”, og han refererer: “De synes, at Danmark er et godt land”. Det var lidt det samme Adolph Sixto sagde. Det er trilogiens sidste sætning. “De” synes, men hvad syntes danskerne i 1970?

Der er to myter om den ægte dansker: Han er enten sømanden, der står støt, eller han er bonden, der pløjer sin mark. Den rejsende eller bosætteren. Johannes Ewald hylkede i sin tid i syngespillet *Fis-kerne* danskeren som sømand, mens Grundtvig satte sin lid til bon-den. Og Grundtvig rejste helst ikke. Kun hans brødre gjorde.

I slutningen af 1960'erne genopdagede Ebbe Reich Grundtvig som danskhedens grænsevogter i anti-EF bogen *Frederik* (1972), en bog der faktisk tog forbindelse op mellem imperium og Grundtvig. Måske ville Thorkild Hansen vise et *andet* billede af danskeren som “sømand”, som rejsende, udforskende, skabende, og det er mulig-

vis den tradition, som Carsten Jensen har videreført i de “orientalistiske” rejsebøger samt i sømandsromanen, *Vi de druknede*.

Ikke mindst på grund af Grønland spiller Danmark endnu en rolle udenrigspolitisk og energipolitisk. Måske er Rigsfællesskabet (1953) en myte, som Høgni Hoydal skrev i 2000,⁵⁹ i en bog hvori han argumenterer for, at mikrostater bliver det 21. århundredes statsform. Han går med Max Weber ud fra, at enhver nation vil have en stat.

Dertil er der at sige: Den dansk nation er lille, men vi er vel ved at opdage, at den danske stat er stor. Udvidede Thorkild Hansen Danmark i romanen? Gør historikerne det samme for tiden? Vi må jo nemlig konstatere, at nok er nationen lille og uden kulturel betydning, men den danske stat er en stor oliestat og geopolitisk vigtig på grund af Grønland. Udvidelserne er i fuld gang, så der ikke blot nu er en norsk, men også en dansk arktisk “imperialisme”. Vi er jo ved at indtage Nordpolen, og dermed følger vi sporene efter Jens Munk, Knud Rasmussen og Mylius-Erichsen. Der kommer nok ikke flere litterære Danmarks-ekspeditioner, men ekspeditionernes og sømændenes tid er ikke forbi. Under isen gemmer sig det sorte guld.

⁵⁹ Høgni Hoydal, *Myten om rigsfællesskabet – vejen til en selvstændig færøsk stat*, Lindhardt og Ringhof, København 2000.